

חוקה אחת, תורה אחת ומשפט אחד

הַקְהֵל חֻקָּה אַחַת לָכֶם וְלִגְרַם הַגֵּר חֻקֵּי עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם כָּכֶם כָּגֵר יִהְיֶה לִפְנֵי ה': תּוֹרָה אַחַת וּמִשְׁפָּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם וְלִגְרַם הַגֵּר אִתְּכֶם: (במדבר טו טו-טז).¹

רד"ק שמואל ב פרק א פסוק יט – הקריאה לקהל

"הצבי ישראל" - הה"א ה"א הקריאה, כה"א הקהל חקה אחת לכם.²

תורה אחת יהיה לאזרח ולגר הגר בתוככם: (שמות יב מט).³

אליהו רבה (איש שלום) פרשה כז – נפילה, מריבה ועידוד לאחר חטא המרגלים

חרדו וישבו באבל, שנאמר: "ויתאבלו העם מאד" (במדבר יד לט). מיכן אמרו:⁴ כל המנודה יום אחד מלמטה, אעפ"י שהתירו לו, אין לו התיר מלמעלה עד שלושה ימים. כל המנודה שלשה ימים מלמטה, אף על פי שהתירו לו, אין לו התיר מלמעלה עד שבעה ימים. כל המנודה שבעת ימים מלמטה, אף על פי שהתירו לו, אין לו התיר מלמעלה עד שלשים יום. וכל המנודה שלשים יום מלמטה, אעפ"י שהתירו לו, אין לו התיר מלמעלה לעולם ולעולמי עולמים. לכך נאמר: "ויתאבלו העם מאד".⁵

באותה שעה אמר לו הקב"ה: משה, לך ורצה אותן עניים שכבר יצא לבס מעליהם. אמר לפניו: ריבונו של עולם, במה אֶרְצֶם? אמר לו: לך ורצם בדברי תורה – "כי תבואו אל ארץ מושבותיכם אשר אני נותן לכם: ועשיתם אשה לה'... והקריב המקריב קרבנו לה' וגו'" (במדבר טו א-ד).⁶ באותה שעה היתה מריבה בין ישראל לגרים.⁷

¹ ובהמשך הפרק בפסוק כט: "הָאֲזָרַח בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלִגְרַם הַגֵּר בְּתוֹכָם תּוֹרָה אַחַת יִהְיֶה לָכֶם לַעֲשֹׂה בְשִׁנְגָה". חוקה, אחת, תורה אחת, משפט אחד וכולם בהקשר עם הגר וכולם בפרק אחד – הוא [החצי השני של הפרשה](#). מה בא זה ללמדנו? באיזה גר מדובר?

² לפני שנצלול לדון בתורה אחת ומשפט אחד, נפנה לפירוש רד"ק שמלמדנו שהאות ה"א שבראש המילה "הקהל" היא ה"א הקריאה ויש לקרוא את הפסוק כך: הקהל! חוקה אחת לכם ולגר הגר וכו'. יש כאן דגש מיוחד ופנייה לקהל להקשיב היטב למה שייאמר מיד, שהוא חשוב ונכבד. בדומה לכך מפרש רד"ק את הפנייה לקהל "הצבי ישראל" שבראש קינת דוד על שאול וינתן, את "הדור אתם" שבתוכחת ירימיהו (ב לא) ועוד.

³ הפסוקים הנ"ל בפרשתנו (בספר במדבר) אינם הראשונים לציין את הרעיון של 'תורה אחת' ומשפט אחד בתורה. ראשון לכולם הוא פסוק זה בספר שמות בציווי על פסח דורות. לאחר שהזהירה התורה שם: "כל ערל לא יאכל ב", מציינת התורה שגר (גר תושב בפשטות) שמל, הרי הוא כאזרח הארץ ויבוא ויעשה פסח עם בני ישראל כי: "תורה אחת יהיה לאזרח ולגר הגר בתוככם". וכך גם בציווי החוזר על פסח והחידוש של פסח שני, בפרשת שבת שעברה, במדבר ט יד: "וכי יגור אתכם גר ועשה פסח לה' פְּחֻקֵי הַפֶּסַח וּכְמִשְׁפָּטוֹ כִּן יַעֲשֶׂה חֻקָּה אַחַת יִהְיֶה לָכֶם וְלִגְרַם הַגֵּר וְלִאֲזָרַח הַגֵּר בְּתוֹכְכֶם". ונמצא מוטיב זה גם בספר ויקרא פרק ז פסוק ז: "כַּחֲטָאת פְּאֻשָּׁם תּוֹרָה אַחַת לָהֶם הִכָּהֵן אֲשֶׁר יִכְפֹּר בּוֹ לֹו יִהְיֶה". גם "משפט אחד" מופיע כבר בספר ויקרא כד כב: "מִשְׁפָּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם כָּגֵר כְּאֲזָרַח יִהְיֶה כִּי אָנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם". כל אחד מציוויים אלה נאמר בהקשר ספציפי: מצוות הפסח (שמות יב), תורת האשם (ויקרא ז) ודיני נזיקין (ויקרא כד, "עין תחת עין"). גם הפסוקים בפרשתנו הם בהקשר למצוות נסכים (נכון יותר, בתווך שבין נסכים לחלה). אך בדומה לכללי יסוד אחרים בתורה, דוגמת "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם" (ראו דברינו בנושא זה בפרשת אחרי מות), ההקשר הספציפי אינו מכתיב מכווחו של התוקף הכללי. גם ריבוי המקרים עצמו: פסח, קרבנות, כפרה ודיני נזיקין – יכול להצביע על משמעות רחבה וכוללת יותר. אך לפני שאנו נסחפים בגישה פולרליסטית של ימינו: תורה אחת ומשפט אחד לאזרח ולגר (לגר, גימ"ל וזי"ן מתחלפות?), נראה מה אומרים המדרשים והפרשנים.

⁴ מהו "מכאן אמרו"? לשון המדרש מרמזת כאילו הוא עומד לצטט מקור אמוראי (תלמוד) או אפילו תנאי (משנה, תוספתא, ברייתא), לכלל "כל המנודה מלמטה מלמעלה", אבל לא מצאנו מקור כזה; מצאנו ההפך: "מנודה לרב - מנודה לתלמיד, מנודה לתלמיד - אינו מנודה לרב" (מועד קטן טז ע"א) והמאיר עינינו יבורך. כך או כך, מקבילה למדרש אליהו רבה זה מצויה בילקוט שמעוני בפרשתנו רמז תשמ"ה, אלא ששם זו כנראה העתקה מאליהו רבה וגם שם לא הביאו מפרשי הילקוט מקור. ראו הנוסח של ילקוט שמעוני (שמצוי יותר בארון הספרים) והשוו עם נוסח אליהו רבה שהבאנו.

⁵ אם מנודה לשלושים יום אין לו התרה עולמית (שזה עצמו קצת קשה שהרי סתם נידוי הוא לשלושים יום ואח"כ המנודה חוזר למקומו, ראו בראשית רבה לג ג בסיפור על ר' חייא שרבי יהודה הנשיא נזף בו וכל המקרים בגמרא מועד קטן טז ע"א. ואולי יש הבדל בין נזיפה לנידוי), מה יגידו אלה שננזפו והתנדו לארבעים שנה? ועוד, שגם משה רבם מתרחק מהם! ראו מדרש אגדה (בובר) שמות פרק לג: "שכיון שראה משה את ישראל שהם מנוזדים למקום, מיד ריחק עצמו מהם, למה שהמנודה לרב מנודה לתלמיד". ואכן יום חטא המרגלים, תשעה באב, נקבע כבכיה לדורות, כדרשה: "ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו - אמר רבה אמר רבי יוחנן: אותו היום [ערב] תשעה באב היה, אמר הקב"ה: הן בכו בכיה של חנם, ואני אקבע להם בכיה לדורות" (סוטה לה ע"א).

⁶ בדברינו [החצי השני של הפרשה](#) בפרשה זו, עמדנו על אופיו הכללי של פרק טו שבא לאחר הנפילה של חטא המרגלים וההתרחקות מארץ ישראל למשך שנות דור, פרק שפותח במלים: "כי תבואו אל ארץ מושבותיכם אשר אני נותן לכם". הראינו שם שהמצוות הנדונות בפרק זה יש בהם מעין נחמה והבטחה שעתידיה כוס הייסורים והנדודים להתמצות ועתידיים בני ישראל להיכנס לארץ המובטחת ולקיים מצוות תלויות (ושאינן תלויות) בה. וסיימנו דברינו שם ("מים אחרונים") באזכור מדרש אליהו רבה זה שהולך צעד נוסף ומקשר את כל העניין גם לכלל "תורה אחת ומשפט אחד" שמופיע גם הוא בפרק טו. והבטחנו (בלי נדר) שבע"ה נשוב ונדון באופן יותר ממוקד בכלל חשוב זה. והנה הגיע יום הפירעון.

⁷ הניסיון לנחם את עם ישראל לא סתם בדברי תורה, אלא במצוות שקשורות לכניסה לארץ שלגרים אין בה נחלה (שכן נחלקה ארץ ישראל ליוצאי מצרים, בבא בתרא קיז) וגם נאמרו בלשון "דבר אל בני ישראל" (ראו ספרי נשא לט: "דיבר לישראל ומעשה בכל

אמר לו הקב"ה למשה: משה, למה עשו מריבה אלו עם אלו? אמר לפניו: ריבונו של עולם, אתה יודע. אמר לו: ולא כך אמרתי לך? "הקהל חוקה אחת לכם ולגר וגו' תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם ולגר הגר אתכם" (במדבר טו טז).⁸

מכילתא דרבי ישמעאל בא מס' דפסחא פרשה טו – פסח כבסיס לכל מצוות שבתורה

"תורה אחת יהיה לאזרח ולגר הגר בתוככם" (שמות יב מט) - למה נאמר? והלא כבר נאמר "והיה כאזרח הארץ" (שם שם מח). ומה תלמוד לומר "תורה אחת יהיה לאזרח"?⁹ לפי שהוא אומר: "וכי יגור אתך גר ועשה פסח" - אין לי אלא פסח שהשוה בו את הגר לאזרח, שאר כל מצוות שבתורה מנין? תלמוד לומר: "תורה אחת יהיה לאזרח ולגר" - בא הכתוב והשוה את הגר לאזרח בכל מצוות שבתורה.¹⁰

רש"י שמות יב מט פרשת בא – להשוות גר לאזרח

תורה אחת וגו' - להשוות גר לאזרח אף לשאר מצוות שבתורה: ¹¹

אברבנאל פרשת שלח פרק טו – שלוש סיבות לשוויון

והנה נתן הכתוב ג' טעמים לחייב שיהיו שוים ואחדים הגרים והאזרחים בכל המצוות. האחד, מצד הקהל שהוא ישראל גוי אחד בארץ ואם הוא כותי איך יהיו בו תורות ומצוות מתחלפות?! ה'ב', מצד האלוה שהוא אחד ומיוחד ואין בו חילוף עניינים, וכן המאמינים בו ראוי שיהיו באחדות גמורה. ה'ג', מצד התורה שהיא נימוס אחד ומשפט אחד וראוי שיהיה שוה בכל המאמינים בה. והנה על הטעם הראשון שהוא מצד הקהל, אמר הכתוב: "חוקה אחת לכם ולגר". ועל הטעם השני שהוא בבחינת השם, אמר: חקת עולם לדורותיכם ככם כגר יהיה לפני ה' - רוצה לומר שלפניו אין הבדל מכם לגר. ועל הטעם ה'ג' שהוא מפאת אחדות הדת והתורה, אמר: תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם ולגר הגר בתוככם".

אדם, צריך להביא מן הגרים" ובמכילתא בא פרשה י: "לפי שהוא מעשה בישראל, צריך להביא את הגרים" גרמה למריבה בין הגרים (הערב רב?) ובין בני ישראל. הניסיון לפייס את העם הפגוע, כמנוחה, בעקבות חטא המרגלים, הופך למריבה פנימית.
⁸ המדרש הולך אמנם צעד צעד והסיום בפסוק: "תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם" מכוון על תרעומת הגרים שחשבו שנדחו מהתורה, אבל אי אפשר להימנע מהמהלך הכולל של המדרש שמתחיל בחטא המרגלים ומגיע ליחס לגרים. מה הקשר? תשובת המדרש: בני ישראל וגם באחריות לחטא העגל). "חוקה אחת ומשפט אחד" עפ"י דרשה זו, משמעות "תורה אחת ומשפט אחד" היא הרבה מעבר למצוות נסכים (וחלה הצמודה לה), אל התורה כולה ואל האחריות על חטאי הציבור (חטא המרגלים כדוגמא). אבל עדיין, מדובר על תיחום בזמן ובמקום, בכניסה לארץ ובשיבה "בארץ מושבותיכם". הדגש הוא על מסגרת מסודרת של חיים מתוקנים, של חוק וסדר עפ"י "תורה אחת ומשפט אחד" בארץ בה השלטון בידכם, בניגוד לחיי הנודדים במדבר.
⁹ למה החזרה?

¹⁰ ובמקבילה במכילתא דרבי שמעון בר יוחאי שמות יב מט: "תורה אחת יהיה לאזרח וכו' - מה אזרח שקיבל עליו כל דברי תורה, אף הגר שקיבל עליו כל דברי תורה. מיכאן אמרו גר שקיבל עליו כל דברי תורה חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו". דרשות מכילתא אלה הם בפרשת בא, על הפסוק הראשון בתורה בו מוזכר כאמור לראשונה הביטוי תורה אחת, שמות יב מט: "תורה אחת יהיה לאזרח ולגר הגר בתוככם". גר בתורה הוא בפשטות גר-תושב (גר-שער בלשון רמב"ן ואבן עזרא) ובדין פסח נוסף התנאי שימול. חז"ל הגדירו את גר תושב כמי שמקיים שבע מצוות של גר צדק, היינו שאדם נכרי יכול להצטרף לעם היהודי אם יקבל על עצמו עול מצוות וגיוור כהלכה. מדרש מכילתא זה הוא אחת מדרשות חז"ל המרכזות לביסוס החידוש של גר צדק. כאמור, הפסוק והעניין מדברים לכאורה רק על מצוות הפסח, אבל לשון המקרא "תורה אחת" והחזרה הכפולה של "כאזרח יהיה", משמשים כאסמכתא לדרשת חז"ל שמדובר כאן בגר צדק שמקבל עליו את התורה כולה. וכל זה, דווקא במצוות הפסח המייחדת את עם ישראל ומציינת את התגבשותו לעם (אולי בגלל הערב רב שעלה איתם?). כך גם בספרי במדבר פיסקא קט בפרשתנו: "תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם ולגר הגר אתכם, בא הכתוב והשוה את הגר לאזרח בכל מצוות שבתורה". גם בפרשתנו, מדובר לכאורה במצווה ספציפית של דיני נסכים בקורבנות (אלא שהמדרש מרחיב את "תורה אחת" להשוואת הגר לאזרח לכל מצוות שבתורה. מה כאן החידוש? לנו, שאמונים על המושג גר צדק וזה סתם "גר" בימינו, נראים הדברים פשוטים, מי שבא והתגייר הרי הוא שווה ליהודי מבטן ומלידה לכל דבר ועניין, ואסור להזכיר לו את עברו. אז מה החידוש? אך באמת מי אמר זאת? מדוע זה כל כך מובן מאלי ששואם מחליף אומה ודת - שיש בכלל פרוצדורה כזו - ומייד מתקבל כשווה בין שוים? אולי באמת לא נתנה התורה אלא ליוצאי מצרים ולצאצאים הביולוגיים של האבות, אולי באמת אין לנו עניין בקליטת נכרים לשורותינו ("קשים גרים לישראל כספחת", יבמות מז ע"ב) ונישאר עם 'גר תושב'? באה התורה ומחדשת את הדין של גר צדק שמצטרף באופן מלא לעם היהודי. אז אולי מכאן מקור הריב הנ"ל? איתנו, בני אברהם יצחק ויעקב מדקדקים כחוט השערה ופה בא מישהו שכל ימיו עבד עבודה זרה ולא סבל בגלות מצרים וכבר הוא יהודי לכל דבר ועניין? אולי בגללו באה עלינו כל הצרה הזו?

¹¹ רש"י צועד בנתיב שסללו מדרשי מכילתא וגם הוא ממוקם על "תורה אחת" של פסח בספר שמות. ובפרשתנו שותק רש"י וכמוהו רוב רובם של פרשני התורה הקלאסיים. שתיקה מוחלטת ותמוהה כאילו כל מה שיש לומר על "חוקה אחת, תורה אחת ומשפט אחד" מוצה כבר בשמות פרק יב. והרי מבחינה לשונית-ספרותית הפסוקים בפרשתנו הם בעלי העוצמה החזקה ביותר! "הקהל חוקה אחת לכם ולגר הגר חקת עולם לדורותיכם ככם כגר יהיה לפני ה'": תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם ולגר הגר אתכם" - האמנם אין בהם חידוש? מה פשר שתיקת המדרשים והפרשנים דווקא כאן?

רמב"ן במדבר פרק כג פסוק ט – תורה אחת לשכון לבד¹²

"כי מראש צורים אראנו" - ... אמר: מראש צורים ומן הגבעות אני מביט ורואה אותו כי ישכון לבדו,¹³ ואין עמו גוי אחר שיחשב הוא אליו,¹⁴ כמו שיתקבצו עמים רבים ואומות שונות להיות מחנה אחת.¹⁵ אבל אלו, כולם תורה אחת ומשפט אחד להם וגוי אחד הם, וישכון בדד בשם יעקב וישראל.¹⁶

מים ביניים הבאים בסעודה

אם מקשרים את תורה אחת ומשפט אחד לעם לבדד ישכון, הקשר הוא גם בכיוון השני, שלבדד ישכון מחייב תורה אחת ומשפט אחד ובהכרח כולל את הגר. מה שמביא בהכרח להגדרת הגר כגר צדק. אבל אם גר כאן ובמקומות רבים אחרים בתורה, אינו גר תושב שאיננו יהודי אלא גר צדק שהוא יהודי, מתעוררות מספר בעיות. האחת, מה באמת עם גר-תושב? מה היחס אליו? עפ"י איזו תורה ואיזה משפט (ואיזו חוקה) נדון אותו, בפרט אם יש לו דין ודברים עם אזרח הארץ הישראלית? ומה עם משפט וחוקה בין גרי-תושב ובין עצמם, בארץ? והשנייה, למה התורה חוזרת וקוראת לו גר? למה בעשרות מקומות בתורה נזכר הגר, והרי הוא כעת יהודי לכל דבר! ובכל מקרה, נצטרך לעבור כעת על כל אזכור של גר בתורה ולהבין אם כוונת התורה שם, עפ"י חז"ל, היא לגר תושב או לגר צדק. זה כמובן נושא מורכב למדי בו עסקנו חלקית בדברינו גר צדק וגר תושב בדפים המיוחדים (בכתובה).

ספרי במדבר פסקא קיב – דין אחד לאדם מישראל ולאליטות

"תורה אחת יהיה לכם" - ליחיד ולנשיא ולמשיח.¹⁷ שהיה בדין,¹⁸ הואיל וצבור מביא קרבן על כל המצות ומביא קרבן על ע"ז, [אף] משיח מביא קרבן על כל המצות ומביא קרבן על ע"ז¹⁹ ... ועוד קל וחומר: ומה אם במקום שאין הצבור מביא פר, משיח מביא פר; כאן שהצבור מביא פר אינו דין שיהא המשיח מביא פר? תלמוד לומר: "תורה אחת יהיה לכם" - ליחיד ולנשיא ולמשיח.²⁰

¹² גם פירוש רמב"ן זה איננו מיוצב על פרשתנו כי אם על דברי בלעם בפרשת בלק.
¹³ ולכל החוששים מברכותיו של בלעם שהתכוון בעצם לקלל (ראו גמרא סנהדרין קה ב), הנה מוטיב זה גם בברכת משה, דברים לג כח: "וישכן ישראֵל קָטָן בְּדָד עִין יַעֲקֹב". ראו דברינו [עם לבדד ישכון?](#) בפרשת בלק.
¹⁴ עם אחר שיהיה נחשב וראוי להתחבר אליו.

¹⁵ מחנה אחד – United Nations שגם אם איננו עדיין עם אחד, יוצר בהכרח 'חוק בינלאומי' שבהכרח כרוך בוותורים מסוימים של החוק הלאומי. ובדיוק במגרש הזה עם ישראל לא משחק. "חוקה אחת" עם כל העמים? תודה, לא. ופשיטא שרמב"ן סבור, בעקבות חז"ל, שמדובר בגר צדק, ראו פירושו בשמות כ י במצוות השבת בה אנו מצווים גם על שבתת הגר: "והכתוב שאמר (להלן כג יב) וינפש בן אמתך והגר, הוא גר צדק שנתייחד וחזר לתורתנו, שצוה אותו בשבת. וכן בכל שאר המצות כאשר אמר תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם ולגר הגר אתכם (במדבר טו טז), ולגר ולאזרח הארץ (שם ט יד)". הגר בפרשתנו הוא הגר של שבת. וכשם שאין ציפיה מגר תושב שיקפיד על כל איסור השבת, כך גם אין ציפיה שכל מערכת הדינים והמשפט היהודית, תחייב אותו. בכרח מדובר בגר צדק.

¹⁶ ראו המשך דבריו של רמב"ן שם המדגישים את גישת "הבדידות הזוהרת" של עם ישראל: "כאשר אני רואה אותו עתה שוכן לבדו, כן ישכון לעולמים בטח בדד עין יעקב, והוא יהיה לראש לעולם ואין אומה שתתגבר עליו, ולא שיטפל הוא אליהם". אגב פירוש פרשת בלק וברכות בלעם נוקט רמב"ן (שגם הוא שותק בפרשתנו) במטבע הלשון "תורה אחת ומשפט אחד" שוודאי איננה רק מליצת לשון. לשיטתו, "תורה אחת ומשפט אחד" אינם בכיוון של פתיחות ו'אוניברסליות' כי אם אדרבא, שמירה פנימית והגבהת החומות. לא עם הפנים החוצה לעודד כל מי ששוקל להסתפח לעם ישראל ולהרחיב מעגליו, כי אם כלפי פנים לחיזוק אלה שבתוך הבית ואולי מלכסנים מבט החוצה. פירוש רמב"ן זה הוא כאמור בפרשת בלק ולא בא לבאר את הפסוק שלנו, אלא את דברי בלעם: "פי מראש צורים אֶרְאֶנּוּ וּמִגְבְּעוֹת אֶשׁוּרְנֵנוּ הֵן עִם לְבָדָד יִשְׁכֵּן וּבְגוֹיִם לֹא יִתְחַשֵּׁב". אבל ההשלכות של גישה לאומית-בדלנית זו המאפיינת את רמב"ן, על מוטיב "חוקה אחת, תורה אחת ומשפט אחד" היא ברורה ובלתי נמנעת. ראו גם שיטתו בביאור לפסוק בשמות כב כ: "וְגַר לֹא תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ כִּי גֵרִים הֵייתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם", שמצמצם מאד היכן שאחרים הרחיבו ופירשו שעם ישראל עצמו עבר תהליך גיור בין יציאת מצרים ומעמד הר סיני – כמובא בדברינו [כולנו גרים](#) לחג השבועות. אבל רמב"ן חולק ומצמצם את משמעות האיסור לגר לא תלחצנו לגרות הפיסית היינו לשעבוד של בני ישראל במצרים. ומפירושו שם, אפשר להבין שהוא מדבר על גר תושב בהקשר לאיסור לא תלחצנו. ואולי מגישה זו מקור המריבה בין הגרים וישראל? אולי בשעת נפילה מסתגרים עוד יותר ומחפשים אשם קרוב?

¹⁷ כהן המשיח. מדרש זה מתייחס לפסוק השלישי בפרקנו, במדבר פרק טו פסוק כט: "הָאֶזְרָח בְּבִנֵי יִשְׂרָאֵל וְלִגְר וְלִגְר תִּתְּכֶם תּוֹרָה אֶחָת יִהְיֶה לָכֶם לְעֹשֶׂה בְשִׁגְגָה", בפרט לדין העושה בשגגה.

¹⁸ יכולנו לטעון ולחשוב ביטוי דומה להוה אמינא בתלמוד.

¹⁹ לגבי הציבור, יש אכן הבדל בין הקרבן (פר) שיש להביא כאשר הציבור כולו עובר בשגגה על כל המצוות, ובין הקרבן (פר ושעיר) שיש להביא כאשר הציבור עובר בשגגה על איסור עבודה זרה. ויכולנו לחשוב שכך יהיה גם כהן משיח.

²⁰ גלשנו לרגע לצד ההלכתי, לדין המיוחד של שגגת עבודה זרה, איזה קרבן מביאים עליה - נושא שכבר דנו בו בדברינו [וכי תשגו](#) בפרשה זו. ראו מסכת יבמות ט ע"א שם אולי הדברים ברורים יותר. מה שחשוב לענייננו כאן הוא השוואת דין האדם הפשוט (היחיד), נשיא וכהן משיח. לכולם אותו הדין בשל הכלל "תורה אחת יהיה לכם". כקטון כגדול כולם שווים. וכלשון ספרי דברים פרשת עקב פסקא מח: "מגיד שהכל שוים בתורה". מי בכל זאת שונה? למי יש דין מיוחד? לציבור בכללותו. ציבור שלם שהלך ועבד עבודה זרה, ראו רמב"ן שהבאנו בדברינו [וכי תשגו](#) שמדבר על ציבור שוגג בהיסטוריה של עם ישראל. האם גם זה מתקשר לחטא המרגלים שהיה של ציבור שלם?

מסכת בבא קמא דף פד עמוד א – בידי חבלה

רבי שמעון בן יוחאי אומר: עין תחת עין - ממון, אתה אומר: ממון, או אינו אלא עין ממש? הרי שהיה סומא וסימא, קיטע - וקיטע, חיגר - וחיגר, היאך אני מקיים בזה עין תחת עין? והתורה אמרה: "משפט אחד יהיה לכם" - משפט השווה לכולכם!²¹

במדבר רבה פרשה יג סימן טו טז – מזרק אחד²²

"מזרק אחד כסף" - כנגד התורה המשולה בין, שנאמר: "ושתו בין מסכתי" (משלי ט ה), ולפי שדרך היין לשתות במזרק, כמו שאתה אומר: "השותים במזרקי יין" (עמוס ו ו), לכך הביא מזרק. "שבעים שקל בשקל הקדש" - למה? כשם שיין חשבונו שבעים, כך יש שבעים פנים בתורה. למה נאמר בקערה "אחת"? כנגד התורה הצריכה להיות אחת. כמו שאתה אומר: "תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם" (במדבר טו טז). למה נאמר במזרק "אחד"? שדברי תורה שבכתב ודברי תורה שבע"פ כולם נתנו מרועה אחד. כולם אל אחד אמרן למשה מסיני.²³

מסכת שבת דף לא עמוד א – כמה תורות יש לכם?

תנו רבנן: מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי, אמר לו: כמה תורות יש לכם? אמר לו: שתיים, תורה שבכתב ותורה שבעל פה. אמר לו: שבכתב - אני מאמינך, ושבעל פה - איני מאמינך. גיירני על מנת שתלמדני תורה שבכתב. גער בו והוציאו בנזיפה. בא לפני הלל - גייריה, יומא קמא אמר ליה: א"ב ג"ד, למחר אפיך ליה.²⁴ אמר ליה: והא אתמול לא אמרת לי הכי? אמר לו: לאו עלי דידי קא סמכת? דעל פה נמי סמוך עלי!²⁵

²¹ ראו שם הדיון המפותל והניסיונות השונים של הגמרא למצוא אסמכתא מהתורה לדין "עין תחת עין" שהוא תשלום ממון ולא כריתת אברים. רבי שמעון בר יוחאי מביא את המקרה שאדם סומא פגע בעין חברו, אדם חיגר פגע ברגל חברו, ואי אפשר לקיים בהם "עין תחת עין" או "רגל תחת רגל" מסיבה ברורה. ולפי שהתורה אמרה "תורה אחת ומשפט אחד", היינו דין אחד ששווה בכולם ובמקרה זה אי אפשר לקיים "עין תחת עין", לפיכך לא יקיימו אף פעם עין תחת עין ממש, אלא יתנו פיצוי כספי. ראו בגמרא שם שנימוק זה אמנם נדחה בטענה שהיכן שאפשר לקיים את הדין - נקיים והיכן שאי אפשר - לא נקיים, בדומה לרוצח נפש בו ככלל כן נוטלים "נפש תחת נפש", למרות שיש מקרים שאי אפשר ליטול נפש תחת נפש, כגון מי שהרג טריפה, היינו חולה סופני שלא ממיתים אותו. כבר הקדשנו לנושא זה גיליון מיוחד עין תחת עין בפרשת משפטים וכאן רק נעיר שאפשר שהצעתו של רבי שמעון בר יוחאי נדחתה מסיבה רחבה יותר שנעוצה בהבנת הנקרא: מה באמת משמעות הפסוק: "תורה אחת ומשפט אחד". פסוק זה אין פירושו מערכת משפט מונוליתית שגוזרת תמיד אותה תוצאה, בלי להתחשב בנסיבות המקרה. משמעות "תורה אחת ומשפט אחד" היא שהשפיטה תהיה תמיד לפי אותם חוקים ודינים בשווה לכל אדם, כולל התחשבות בנסיבות של כל מקרה ומקרה. "תורה אחת ומשפט אחד" על בסיס "חוקה אחת" השווה לכולם ודנה, עפ"י אותם חוקים ואותו הליך משפטי, בכל מקרה לגופו.

²² נחזור למדרשי האגדה.
²³ "תורה אחת", והפעם לא מכיוון היחס לגרים ולא בתהליך השפיטה והתנהלות בית הדין, אלא בפניה הפנימיים של התורה עצמה - בשיג ושיח של בית המדרש: "שבעים פנים לתורה" מול "תורה אחת" שבסיסה כאמור הוא "חוקה אחת". ראו מסכת סופרים הוספה ב פרק א הלכה ח: "מעשה בתלמי המלך שכתבו לו שבעים ושנים זקנים כל התורה, והסכימה דעתן לדעת אחת, וכתבו לו, תורה אחת כל אחד בפני עצמו, שבעים ושתיים תורות". שבעים ושתיים תורות, שבעים פנים לכל אחת. שבעים או שבעים ושתיים הוא מספר גבוה כל כך שאינו "מאיים" על ההלכה למעשה. ברור שהוא בתחום הפירוש והמדרש - שבעים פנים לתורה ובסוף נקבעת ההלכה. אך בין שבעים ובין אחד מבצבץ מספר לכאורה מסוכן - שניים: תורה שבכתב ותורה בע"פ. "בית שמאי ובית הלל" ועוד. האם זה סותר את "תורה אחת"? שימו לב איך הדרשן פותח ב"מזרק אחד" ומסיים בו. נראה שדרשה זו עצמה אין לה קיום אלא בזכות שבעים פנים לתורה. עוד על ריבוי הפנים בתורה ומחלוקות בבית המדרש, ראו גמרא חגיגה ג ע"ב: "הללו מטמאים והללו מטהרים, הללו אוסרים והללו מתירים ... כולם נתנו מרועה אחד, דברינו אוזן כאפרכסת ולב מבין".

²⁴ הפך לו את סדר האל"ף ב"ת. ראו באבות דרבי נתן נוסח א פרק ו, תחילת לימודו של ר' עקיבא יחד עם בנו: "הלך הוא ובנו וישבו אצל מלמדי תינוקות. א"ל רבי למדני תורה. אחז רבי עקיבא בראש הלוח ובנו בראש הלוח. כתב לו אל"ף בית ולמדה. אל"ף ת"ו ולמדה. תורת כהנים ולמדה".

²⁵ על מחלוקת בית שמאי ובית הלל "עד שנעשו כשתי תורות" נאמרו דברים קשים מאד. ראו סנהדרין פח ע"ב: "משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן - רבו מחלוקת בישראל, ונעשית תורה כשתי תורות" וזה נושא שצריכים לדון בו בנפרד. כמקדמה, ראו יבמות טו ע"ב, שבת יז ע"א, ירושלמי שבת פרק א הלכה ד והדף חילוקי מחלוקות בישראל. גם כאן אין שמאי והלל מסכימים לגבי הגישה לגר שמבקש לקבל על עצמו רק תורה אחת, זו שבכתב. שמאי מתנגד, אם בגלל המלחמה בצדוקים שמאמינים רק בתורה שבכתב, אם מהטעם ש"גר שקיבל עליו כל דברי תורה חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו. ר' יוסה בי ר' יהודה אומר: אפילו דבר קטן מדקדוקי סופרים" (תוספתא דמאי פרק ב הלכה ה). אבל למרות כל הבדלי הגישה, על דבר אחד מסכימים שמאי והלל: שיש לנו "שתי תורות" ולא צריך להיבהל מהמונח הזה. ראו ספרי דברים פ"א: "ותורתך לישראל. מלמד ששתי תורות ניתנו לישראל אחת בפה ואחת בכתב. שאל אגניטוס הגמון את רבן גמליאל, אמר לו: כמה תורות ניתנו לישראל? אמר לו: שתיים, אחת בפה ואחת בכתב". בדורות מאוחרים נראה שקצת "נבהל" מהרעיון לומר בפירוש "שתי תורות" וראו בזה סתירה מול "תורה אחת". ראו אוצר המדרשים (אייזנשטיין) עמוד ריד כשהוא דורש באופן סימבולי את סולם יעקב: "עסקו בתורה שבכתב ושבע"פ כי זה ראה יעקב בחלומו, שנאמר: ויקח מאבני (רבים) המקום (בראשית כ"ח י"א) והיו לאחדים תחת ראשו, שנאמר: ויקח את האבן (אחת). וכי לא ב' תורות המה? חס וחלילה הס מלהזכיר, רק תורה אחת הנראית כשתיים פנים ואחור, כי דברי חכמים כמשמורת לנטיעה של תורה שבכתב, ואם תקיימו את דברי שתייהן אשר אלו ואלו דברי אלקים חיים אזי תזכו לעלות בסולם אשר ראשו מגיע השמים ומלאכי אלקים עולים ויורדים בו". אבל בדורות הקודמים לא פחדו ולא נמנעו מהביטוי "שתי תורות". ודווקא בקשר עם זרים: נכרי שבא להתגייר, וויכוח עם הגמון (נוצרי?).

ספרא בחוקותי פרשה ב ד"ה פרק ח – "תורות" הרבה ניתנו לישראל

"אלה החוקים והמשפטים והתורות" - החוקים אילו המדרשות, והמשפטים אילו הדינים, והתורות מלמד ששתי תורות ניתנו להם לישראל אחד בכתב ואחד בעל פה. אמר ר' עקיבא: וכי שתי תורות היו להם לישראל? והלא תורות הרבה ניתנו להם לישראל: זאת תורת העולה, זאת תורת המנחה, זאת תורת האשם, זאת תורת זבח השלמים זאת התורה אדם כי ימות באהל.²⁶

"אשר נתן ה' בינו ובין בני ישראל" - זכה משה לעשות שליח בין ישראל לאביהם שבשמים, בהר סיני ביד משה, מלמד שניתנה התורה הלכותיה ודקדוקיה ופירושיה ע"י משה מסיני.²⁷

תורות אברהם אבי הגרים

מדרש תנחומא פרשת לך לך סימן א: וכי תורות הרבה והרי כבר נאמר: "תורה אחת יהיה לכם וגו'" (שמות יב מט) וכתב: "תורה אחת ומשפט אחד" (במדבר טו)! אלא "ותורותי"²⁸ אלו דקדוקי מצות שדקדק אברהם, א"ל הקב"ה: אתה מדקדק במצותי ואתה יושב עם עובדי כוכבים ומזלות? צא מביניהן לך לך מארצך וגו'.²⁹

אבות דרבי נתן נוסחא א פרק לג עשרה דורות: "עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרת מצותי חקותי ותורותי" (בראשית כו ה). תורה אחת אין כתיב כאן, אלא תורות הרבה.³⁰

שבת שלום
מחלקי המים

מים אחרונים 1: פתחנו במדרש אליהו רבה שמקשר את ענין הגרים - שמוזכרים תמיד בהקשר של "תורה אחת", "משפט אחד" ו"חוקה אחת" על מנת להשוותם עם בני ישראל "האזרח" - עם חטא המרגלים והעונש של ארבעים שנות נדודים במדבר. שאלנו מה הקשר? ולא נתנו תשובה מלאה. אך גלשנו למדרשים הדנים ב"תורה אחת" ו"שתי תורות" וניסינו להראות שגם ענין זה קשור עם גרים ונכרים שבקשר ובדיאלוג איתם, בין מרצון בין קצת מכורח המציאות, עולה השאלה של "תורה אחת" הן כלפי פנים: מבנה התורה, סמכותה והדיונים בבית המדרש פנימה והן כלפי חוץ, ביחס לגר ול"רוחות המנשבות מבחוץ".

²⁶ האם ניתן לחבר דרשה זו של ר' עקיבא עם השיטה שהתורה ניתנה מגילה מגילה? ראו דברינו בפרשת משפטים [תורה חתומה ניתנה או מגילה מגילה ניתנה](#).

²⁷ שתי תורות? אומר ר' עקיבא, למה לא שלוש, ארבע וכו'. וחמישה מי יודע? חמישה חומשי תורה. ושישה מי יודע? שישה סדרי משנה. שבעה מי יודע? **שבעה ספרי תורה** (ראו פרשת **ויחי בנסוע הארון** משבת שעברה, שהיא ספר לעצמו וספר במדבר הוא בעצם שלושה ספרים, שבת קטז ע"א, ויקרא רבה יא ג). עשרים וארבעה מי יודע? כ"ד ספרים, כולל שיר השירים שר' עקיבא לוחם בעוז שלא יוצא מהתנ"ך (מסכת ידים פרק ג משנה ה). וחמישים מי יודע? ושישים? ושמונים? ראו במדבר רבה יח כא פרשת קרח: "שר חמישים - כ"ד ספרים הוסף עליהם" א מן תרי עשר ... וששה סדרים ותשעה פרקים דתורת כהנים - הרי חמישים. ששים המה מלכות - שישים מסכתות. ושמונים פילגשים - שמונים בתי מדרשות שהיו בירושלים כנגד פתחיה. ועלמות אין מספר - משנה החיצונה". ומי המקור לכולם? אברהם אבי האומה ואב הגרים, כפי שנראה להלן.

²⁸ הפסוק באברהם, בראשית כו ה פרשת תולדות: "עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרת מצותי חקותי ותורותי". את התשובה לתורות הרבה של ר' עקיבא מצאנו גם במדרש הגדול ויקרא כו מו פרשת בחקותי: "אף על פי שנתן להן תורות הרבה כבר חזר וכללן כולן ועשאן תורה אחת: "תורה צוה לנו משה" (דברים לג ד), "וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל" (שם ד מד). אם כן למה נאמר תורות? שתי תורות, אחת בפה ואחת בכתב". בדורו של ר' עקיבא כבר גברה ידם של הפרושים - כבר נקבעה סמכות 'תורת משה' כנגד כל הכתות האחרות וחלש כוחה של עבודה זרה - וניתן לחזור ולשלב את ריבוי התורות של אברהם ואבות האומה. ומהיכן למד אברהם את "תורות"? ראו אבות דרבי נתן נוסח א פרק לג: "תורה אחת אין כתיב כאן אלא תורות הרבה. מנין לו. אלא מלמד שזימן הקב"ה לאברהם אבינו שתי כליותיו כשני חכמים והיו מבינות אותו ויועצות אותו ומלמדות אותו חכמה כל הלילה שנאמר אבך את ה' אשר יעצני אף לילות יסרוני כליותי (תהלים ט"ז ז)". ראו דברינו קיימו האבות את התורה וכמו כן מצוות טרום סיני.

³⁰ הגרים שעשו מריבה עם בני ישראל בעקבות המצוות שנתנו אחרי חטא המרגלים, באים הן מכוחו של אברהם ששמר תורות הרבה והן מכוחו של משה "שנעשה שליח בין ישראל לאביהם שבשמים" במעמד הר סיני, והוריד "תורה אחת" שנדרשת בפנים רבות ומאירה את פניה למי שבא בגבולה בגוונים רבים. גם למי שלא מוכן לקבל, לכתחילה, את התורה שבע"פ כאותו נכרי אצל שמאי. אבל מרגע שהוא נכנס בשעריה: "תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם ולגר הגר אתכם", הן בזכויותיו והן בחובותיו. באמירה ברורה המופנית הן אליו והן אל הציבור שמקבל אותו לשורותיו, שהרי כאמור **כולנו גרים**. הפתיחות כלפי חוץ, המתבטאת בעצם קבלת הגרים והנכונות לקיים איתם דו-שיח ואפילו מ"מ לפני הגרות, גם היא תורמת לריבוי התורות, היינו לשבעים הפנים כלפי פנים, שלחלק מהם יש ודאי תרומה של הגרים, בני אברהם, הבאים מן החוץ: בתיה בת פרעה, יתרו, רחב, עובדיה הנביא, רות, שמעיה ואבטליון, אונקלוס, ר' אברהם גר מבעלי התוספות ועוד.

מים אחרונים 2: ראו המדרש בפרשת קרח הסמוכה המחבר בין שתי הפרשות: "זאת עשו קחו לכם מחתות ... ותנו בהן אש ושימו עליהם קטורת לפני ה' מחר" - מה ראה [משה] לומר כן? אמר להם: בדרכי הגויים יש טעויות (אלילים) הרבה, נימוסין הרבה וכומרין הרבה, כולן מתקבצין בבת אחת. ואנו אין לנו אלא ה' אחד ותורה אחת ומשפט אחד ומזבח אחד וכהן גדול אחד. ואתם מאתים וחמישים איש מבקשים כהונה גדולה? אף אני רוצה בכך" (במדבר רבה פרשה יח סימן ח).